

7. Навроцкая Н. Производственная интеграция России и Украины в условиях глобальной конкуренции / Н. Навроцкая, Н. Сопилко // Актуальные проблемы экономики и права. – 2013. – № 3 (27). – С. 145–152.
8. Bosworth B. Sources of Growth in the Indian Economy / B. Bosworth, S. M. Collins, A. Virmani // NBER Working Paper. – 2007. – № 12901. – February. – P. 21.
9. Hausmann R. What You Export Matters / R. Hausmann, J. Hwang, D. Rodrik // Journal of Economic Growth. – 2007. – Vol. 12. – No 1. – March. – P. 25.
10. Навроцька Н. Провідні тенденції глобалізації заощаджень та інвестицій в світовій економіці / Н. Навроцька // Проблеми економіки. – 2013. – № 2. – С. 12–20.
11. UNCTADstat [Електронний ресурс] // UNCTAD : [сайт] – Режим доступу : http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_referer=&sCS_ChosenLang=en (26.05.2013). – Назва з екрана.
12. Статистичний щорічник України (за 2002–2012 рр. відповідно) [Електронний ресурс] : статистичний збірник. – К. : Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> – Назва з екрана.
13. Хохлова И. Грядет налоговая амнистия [Электронный ресурс] / И. Хохлова // Еже-недельник “2000”. – 2003. – № 11 (163). – Режим доступа : <http://www.2000.net.ua>
14. Італійці задекларували 95 млрд євро в процесі податкової амністії [Електронний ресурс] // FINANCE.UA : [сайт] – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2010/01/01/182873> – Назва з екрана.
15. Барановський О. Проблеми власності та легалізації капіталів і доходів в Україні / О. Барановський // Національна безпека і оборона. – 2004. – № 2. – С. 2–13.
16. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / авт.-упоряд. : Г. О. Андрощук, І. Б. Жилиєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
17. Стратегия модернизации российской экономики / отв. ред. и рук. проекта В. М. Полтерович. – СПб.: Алетейя, 2010. – 424 с.

УДК 330.322.2

С. О. Геращенко, кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії та основ
підприємництва Національного гірничого університету
В. Ю. Петруня, кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту ЗЕД Академії
митної служби України

ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ФАКТОР БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Проаналізовано динаміку і структуру прямих іноземних інвестицій в Україні, досліджено індекси інвестиційної привабливості та з'ясовано основні інвестиційні ризики, що мають місце в національній економіці. Досліджено вплив іноземного інвестування на стан бізнес-середовища в країні.

© С. О. Геращенко, В. Ю. Петруня, 2014

Проанализирована динамика и структура прямых иностранных инвестиций в Украине, исследованы индексы инвестиционной привлекательности и выяснены основные инвестиционные риски, имеющие место в национальной экономике. Показано влияние иностранного инвестирования на состояние бизнес-среды в стране.

The dynamics and structure of direct foreign investments in Ukraine are analyzed; investment attractiveness index are investigated; main investment risks in the national economy are studied. The impact of foreign investments on the state of business environment in the country is investigated.

Ключові слова. Інвестиції, інвестиційний клімат, прямі іноземні інвестиції, індекси інвестиційної привабливості, бізнес-середовище.

Вступ. У світі спостерігається досить активний рух довгострокових капіталів. Серед них прямі іноземні інвестиції (ПІІ) за своєю сукупною значущістю відіграють особливу роль.

Україна гостро зацікавлена в іноземних інвестиціях. З одного боку, спостерігається відчутний дефіцит внутрішніх джерел інвестування. З іншого, приплив прямих іноземних інвестицій не є просто додатковим ресурсом накопичення капіталу, вони впливають на внутрішнє бізнес-середовище в Україні.

Згідно з оцінками Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), сукупний обсяг світових прямих іноземних інвестицій досяг 1,35 трлн дол. у 2012 р. У країнах з перехідною економікою ПІІ становили 87 млрд дол., із них в Україну вкладено лише 4,7 % [1].

Постановка завдання. Серед авторів, що аналізують різні напрями проблематики прямого іноземного інвестування, можна назвати таких: О. Гаврилюк, В. Геєць, Б. Губський, К. Гусєв, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, Ю. Пахомов, А. Славянов, А. Трофименко та ін. Проте, як свідчить аналіз, найчастіше автори концентрують увагу на значенні іноземних інвестицій як додаткового ресурсу розвитку, значно менше уваги приділяється напрямам впливу цього інвестування на умови економічної діяльності в країні, на стан бізнес-середовища.

Метою статті є аналіз обсягу та структури прямих іноземних інвестицій в Україні, визначення основних суб'єктів іноземного інвестування в нашій державі, стану інвестиційної привабливості, особливостей інвестування в Україні та напрямів впливу на національне бізнес-середовище.

Результати дослідження. Стан бізнес-середовища в країні залежить від ряду факторів. Один з них – регуляторна діяльність держави. Система рейтингових оцінок, напевно, є одним з основних способів виміру ступеня позитивності (негативності) впливу різних інструментів державного регулювання на бізнес-середовище. Так, згідно з рейтингом Doing business Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації (IFC), щодо легкості ведення бізнесу Україна в 2013 р. посіла 137-ме місце. Для порівняння: Литва – 27-ме, Латвія – 25-те, Естонія – 21-ше, Польща – 55-те, Росія – 112-те, Казахстан – 49-те, Молдова – 83-те, Білорусія – 58-ме, Киргизія – 70-те.

Цей індекс є середнім показником країни за 10 індикаторами, кожний з яких отримує рівну вагу. Окремі індикатори для України мають такі значення: 23-тє місце – щодо можливості отримання кредитів, 50-те – щодо можливості (порядку) реєстрації підприємств, 165-те – щодо кількості та складності сплати податків, 157-ме – щодо вирішення питань неплатоспроможності, 127-ме місце – щодо ступеня захисту інвесторів.

Загальне місце України в зазначеному рейтингу може розглядатися як свідчення низької привабливості бізнес-середовища в країні. Як наслідок, невисокі темпи приросту іноземних інвестицій, їх зменшення в останні роки. Динаміку прямих іноземних інвестицій в економіку України наведено на рис. 1.

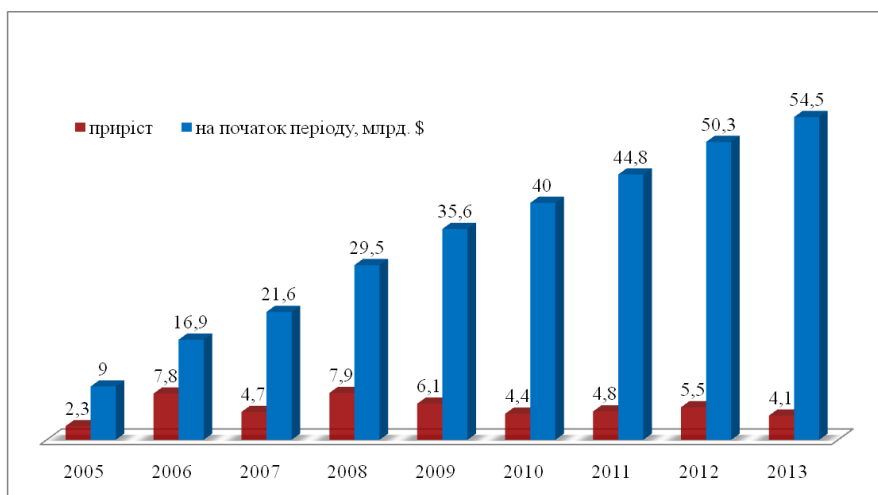

Рис. 1. Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну, млрд доларів США

Структуру прямих іноземних інвестицій в Україні зображено на рис. 2. Її аналіз засвідчує, що, зокрема, на підприємствах промисловості зосереджено 31,5 % загального обсягу прямих інвестицій, у фінансових установах – 29,6 %. Зберігається тенденція до спрямування інвестицій переважно в галузі зі швидким оборотом капіталу, у невиробничі галузі. Певним пріоритетом іноземного капіталу в Україні залишається банківська сфера. Хоча треба зазначити, що в останні роки очікування інвесторів у даній сфері помітно погіршилися, що підтверджується зниженням інвестицій, виходом достатньо помітної кількості іноземних банків з України [4]. На нашу думку, несприятлива для України переоцінка її банківського сектора з боку іноземних інвесторів може тривати.

Рис. 2. Розподіл прямих іноземних інвестицій в Україні за основними видами економічної діяльності (у % до загального обсягу)

Певне підвищення обсягу іноземних інвестицій у промисловості не може розглядатися як стала тенденція. У цілому, інвестиції більше спрямовані на короткострокові проекти, зокрема торгівлю, операції з нерухомим майном, фінансову сферу.

Структура основних країн-інвесторів має такий вигляд: з країн ЄС внесено 79,2 % від загального обсягу прямих інвестицій, з країн СНД – 7, з інших країн – 13,8 %. До основних країн-інвесторів входять: Кіпр – 17,3 млрд дол., Німеччина – 6,3 млрд дол., Нідерланди – 5,2 млрд дол., Росія – 3,9 млрд дол., Австрія – 3,4 млрд дол., Велика Британія – 2,6 млрд дол. [3]. Безумовно, позиція “Кіпр” у нерозшифрованому вигляді не дає достатнього уявлення про фактичну належність капіталу.

Однією з головних причин низького рівня інвестиційної активності іноземних інвесторів в Україні залишаються проблемні “правила гри”, рівень юридичного забезпечення їх дієвості. Суттєво впливають і особливості побудови політичної системи та політичного процесу в Україні. На нашу думку, для з’ясування причин низького рівня інвестиційної активності іноземних інвесторів в Україні слід звернути увагу не тільки на рейтинги, де враховуються такі формальні показники, як кількість податкових платежів чи ставки податків, але й на рейтинги (індекси), що характеризують інші аспекти умов підприємницької діяльності в Україні.

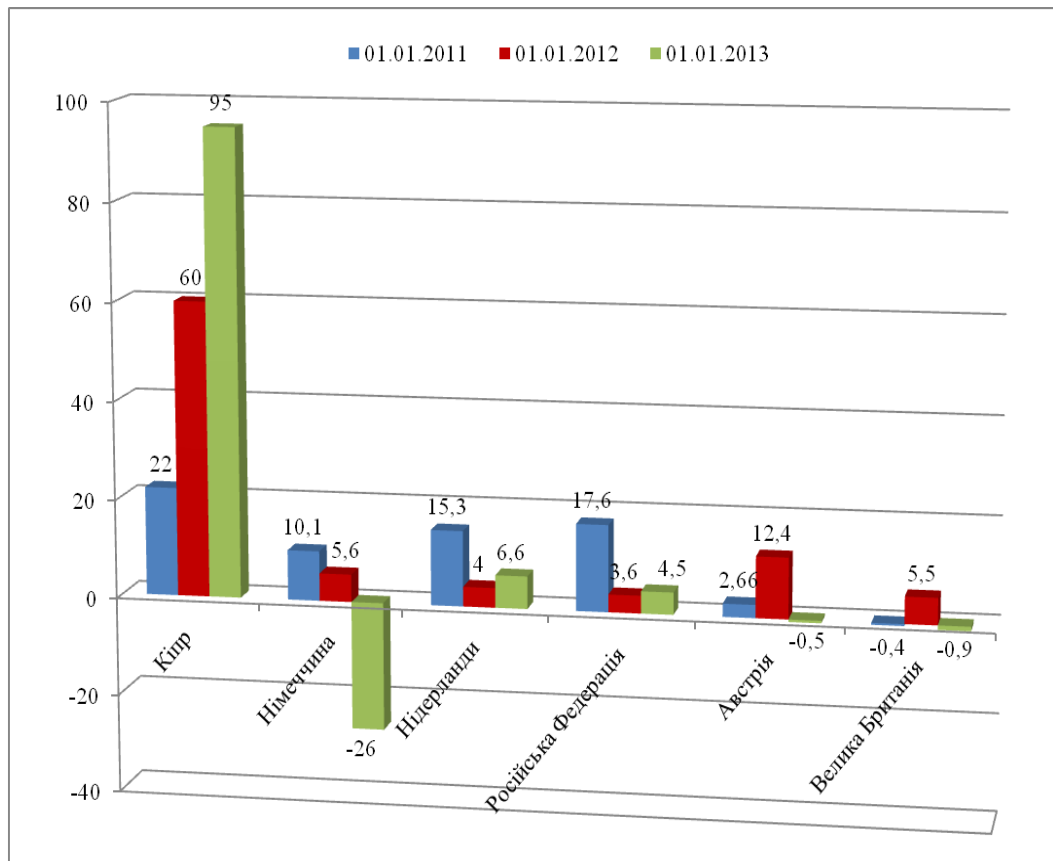

Рис. 3. Розподіл прямих іноземних інвестицій в Україну за основними країнами-інвесторами (у % до загального обсягу)

Європейською бізнес-асоціацією (ЄБА) розраховується індекс інвестиційної привабливості, який ґрунтується на регулярному моніторингу бізнес-клімату першими особами компаній – членів Асоціації. При визначенні індексу враховуються респондентські бачення чотирьох ключових критеріїв якості оподаткування, а саме легкості податкового законодавства, обтяжливості адміністрування податків, ступеня фіскального тиску, якості податкового обслуговування.

У 2013 р. результат для України такий: 43 % опитаних ЄБА топ-менеджерів назвали інвестиційний клімат в Україні однозначно несприятливим, 48 % – швидше несприятливим для інвестування. Крім того, 41 % інвесторів вважає, що і в найближчій перспективі бізнес-клімат в Україні навряд чи зміниться [5]. У четвертому кварталі 2013 р. значення індексу для України досягло найнижчого рівня за всю історію його вимірювання – до 1,81 (рис. 4). Припускається, що однією з вирішальних причин такого результату стала неготовність України підписати Угоду про асоціацію з ЄС, оскільки інвестори очікували, що ця угода зможе стати інструментом, який сприятиме формуванню “більш правильних правил гри”.

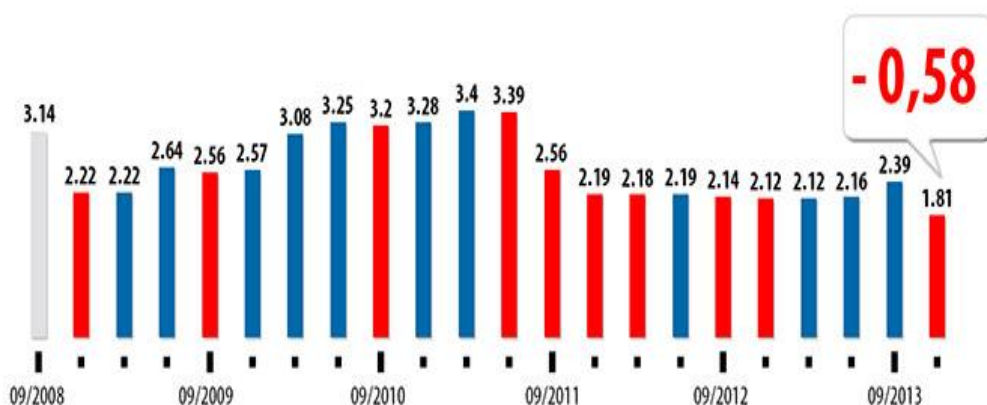

Рис. 4. Індекс інвестиційної привабливості ЄБА для України

Експерти ЄБА визначили, що ситуація в країні на час моніторингу майже повністю несприятлива для розв’язання проблем корупції та судової системи, скоріше несприятлива для вирішення земельних питань, відшкодування ПДВ, а також подолання технічних бар’єрів у торгівлі та проходженні митних процедур. Найгірша ситуація залишається в реформуванні судової системи: значення коефіцієнта 1,6 та корупції – 1,5 (при значенні коефіцієнта 1 – ситуація повністю несприятлива; 2 – швидше сприятлива, ніж несприятлива).

Дієвість “правил гри”, ефективність бізнес-середовища передбачає наявність чесного та ефективного механізму захисту прав власності, неупередженого судового розгляду спірних питань. Згідно зі звітом Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), що вивчає глобальну конкурентоздатність країн світу, за рівнем захисту прав власності Україна посідає 129-те місце серед 144 держав, за ефективністю правової системи – 141-ше із 144 країн, за ефективністю державних інститутів – 129-те місце [6].

Уже традиційно важливою проблемою корпоративних відносин в Україні є захист прав міноритарних акціонерів від утиску з боку мажоритарних акціонерів і топ-менеджменту. Для іноземних інвесторів важливо мати впевненість у тому, що в корпоративних

рішеннях враховуватимуться інтереси власників будь-яких за розміром пакетів акцій. ВЕФ розраховує Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI). У 2013 р. рейтинг України – 84-те місце зі 148 країн, за рік відбувся рух униз на 11 позицій. Згідно зі Звітом про глобальну конкурентоспроможність України у 2013 р. найгірші оцінки у неї – за показником захисту інтересів міноритарних акціонерів (146-те місце із 148 країн світу) [6].

Слід зазначити, що в 2012 р. Україна піднялася в Індексі глобальної конкурентоспроможності на 9 позицій. Але в 2013 р. вона фактично повернулася на позиції 2011 р. (зазначимо, що в 2013 р. до рейтингу було включено чотири нові країни, дві з яких – Лаос і Туніс – обійшли Україну, посівши відповідно 81-ше і 83-тє місце).

Як свідчить аналіз, питання оподаткування важливе для будь-якого інвестора, воно багато значить для прийняття відповідних інвестиційних рішень щодо напрямку та сфери інвестування. Але воно не вирішальне. Ключове питання – рівень захисту прав власності, рівність перед законом усіх бізнес-суб'єктів.

Стан фінансового та фондового ринків – це ще один фактор привабливості чи непривабливості інвестування. Фондовий ринок України перебуває не в тому стані, який би задовольнив потенційних інвесторів. Певним підтвердженням є те, що у Foreign Direct Investment Confidence Index (складається А. Т. Kearney) Україна не розглядається взагалі. Київ відсутній в Global Financial Centres Index (від Z/Yen Group), хоча в ньому оцінюються, зокрема, Варшава, Москва, Санкт-Петербург, Таллінн і Будапешт. Україна не розглядається і в сімействі фондових індексів MSCI (Україна класифікується як Frontier Market), що також свідчить про відсутність інвестиційного інтересу з боку портфельних інвесторів.

Певним позитивним моментом є оцінка шансів України як об'єкта іноземного інвестування. Так, при оцінці потенціалу щодо залучення іноземних інвестицій через оцінне співвідношення індексів FDI Attraction Index vs FDI Potential Index Matrix 2011 (складається UNCTAD) в Україні позиція, що відповідає “in line with expectations”. Така оцінка означає, що Україна має відповідний інвестиційний потенціал, який, однак, поки що не трансформується в адекватне надходження інвестицій [6].

Аналітики Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) в Україні стверджують: вести бізнес в Україні заважає насамперед корупція, що має різні прояви та виміри. Зокрема, вона проявляється в корпоративному рейдерстві та “несправедливих” методах ведення бізнесу – такому собі “вибірковому правосудді” в бізнесі, коли митні чи податкові органи застосовують до різних підприємств різні вимоги. При цьому компанії, які намагаються захистити свою правоту в суді, часто стикаються з тим, що їм доводиться платити значні “винагороди”. Очевидно, що від цього потерпають не тільки іноземні інвестори, але, перш за все, українська економіка, її майбутнє.

За рівнем сприйняття корупції Україна посідає 144-те зі 177 місць у рейтингу міжнародної організації Transparency International. Серед колишніх країн СРСР вищий, ніж в Україні, рівень корупції лише в державах Середньої Азії [7].

Таким чином, зараз очевидно, що покращити інвестиційну привабливість України без прогресу в інституційній сфері неможливо. На наш погляд, потрібно, передусім, реально забезпечити верховенство права та виключно правові рішення з боку судових інституцій, досягти значущих результатів у боротьбі з корупцією. Ефективна державна політика – це не тільки кількість декларацій і прийнятих нормативних актів. Насамперед потрібна системна й результативна робота для забезпечення прозорості та передбачуваності бізнес-середовища, адекватного правового захисту національного та іноземного бізнесу.

Відносини між державою та бізнесом, що досягають ознак сучасної цивілізованості, повинні мати ознаки партнерства. Ці інституції взаємозалежні. Бізнес – сторона з високим рівнем зацікавленості в ефективності державного регулювання бізнес-середовища. Інститути бізнесу мають об'єднуватися для проведення постійного діалогу з державними інституціями щодо проблемних питань. Бажано, щоб міжнародні організації не тільки об'єктивно відображали ситуацію в Україні в різних її вимірах (що, безумовно, дуже важливо само по собі), але й налагоджували відповідне співробітництво з представниками української влади, надаючи конструктивні пропозиції з використанням європейської практики та досвіду провідних компаній. Як об'єктивні виміри є важливим сигналом для іноземних інвесторів, так і конструктивна робота щодо виправлення, покращення ситуації – важливий фактор, що впливає на поведінку іноземних інвесторів. Тобто не тільки сам рух іноземних інвестицій, але й ряд опосередкованих процесів, пов'язаних з іноземними інвестиціями, – дуже важливий фактор впливу на бізнес-середовище в Україні.

Висновки. Найбільш привабливою формою для країн – імпортерів капіталу, в тому числі для України, залишається надходження прямих іноземних інвестицій. Традиційно вважається, що ці інвестиції здійснюють певний позитивний вплив на економіку сприяючи збільшенню обсягу виробництва і ВВП, запровадженню нових форм та інструментів управління, створенню нових робочих місць, пожеввленню конкуренції тощо. Але одночасно треба звертати увагу й на інші важливі моменти. Відомо, що прямі іноземні інвестиції орієнтовані на те, щоб надовго залишатися в країні. Ці інвестиції є не тільки певним рухом капіталу з усіма його позитивними наслідками в значенні додаткового ресурсу, вони одночасно вносять бізнес-традиції, бізнес-культуру, бізнес-стандарты в маркетингове середовище, в систему бізнес-відносин.

Рішення про інвестування іноземні інвестори приймають на основі суб'єктивних оцінок доцільності такого інвестування. Доцільність – одночасна оцінка інвестиційного потенціалу (вигод інвестування) та ризиків інвестування. Останні є ризиками, пов'язаними зі входженням у нове маркетингове середовище, в нову систему регуляторних координат.

Рейтингові (індексні) показники – досить важливі орієнтири для іноземних інвесторів при оцінці інвестиційної привабливості відповідного середовища. Однією з умов, що суттєво впливає на прийняття іноземним інвестором рішення про інвестування, є надання приймаючою країною гарантій захисту і безпеки капіталовкладень інвестора, збереження іноземної власності, захисту прав і інтересів іноземного інвестора на своїй території. Рейтингові показники – це фактор певного впливу на процеси формування та розвитку бізнес-середовища в країні.

Підвищення інвестиційної привабливості країни, закріплення довіри інвесторів становить один із пріоритетних напрямів діяльності державних інституцій в Україні. Досягнення відповідних результатів – передумова забезпечення глобальної конкурентоспроможності української економіки.

Література

1. UNCTAD. World Investment Report 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2013overview_ru.pdf
2. Сайт “Doing Business” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doing-business.org>
3. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Иностранные банки в Украине. Хроники отступления [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://finance.liga.net/banks/2013/9/18/infografica/35556.htm>

5. European Business Association Індекс інвестиційної привабливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eba.com.ua/uk/about-eba/indices/investment-attractiveness-index>

6. Звіт про глобальну конкурентоспроможність України у 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://competitiveukraine.org/uploadfiles/reports/files/feg_report_2013_rus_03chapter3.pdf

7. Corruption perceptions index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cpi.transparency.org/cpi2013/results>